

ΘΕΜΑ Α

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ

- Α1.α. 1. Σωστό
2. Λάθος
3. Λάθος
- β. α) →2
β) →1
γ) →2
δ) →1

ΘΕΜΑ Β

- Β1. Στο απόσπασμα «Διότι... ζώων», ο Αριστοτέλης διαχωρίζει τον άνθρωπο από τα άλλα αγελαία ζώα (μέλισσα) διότι εξαιτίας της φύσης του διαθέτει το λόγο. «Οὐθὲν ... ποιεῖ» Φακ. υλικού σελ.161

Η φύση δεν κάνει τίποτε χωρίς σκοπό όλες οι φυσικές διεργασίες κάπου αποβλέπουν. Πρόκειται για φράση που επαναλαμβάνει ο Αριστοτέλης σε πολλές πραγματείες του. Υποστηρίζει ότι στη φύση τίποτε δε γίνεται μάταια, τα πάντα εξυπηρετούν ορισμένη σκοπιμότητα από την οποία και νοηματοδοτούνται:... εἰ μὴθὲν μάτην ποιεῖ ἢ φύσις. Ἐνεκά του γὰρ πάντα ὑπάρχει τὰ φύσει, ἢ συμπτώματα ἔσται τῶν ἔνεκά του [αν εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ φύση τίποτε δεν κάνει στην τύχη. Ὅλα, ἀλήθεια, τα φυσικά ὄντα ὑπάρχουν για κάποιο σκοπό, ἢ εἶναι τυχαία παραστρατήματα ἐκείνων που ὑπάρχουν για κάποιο σκοπό]. Στην ανάπτυξη της ἡ θεωρία αὐτὴ ονομάστηκε αριστοτελική τελεολογία. Προνομιακός χώρος της τελεολογίας εἶναι ἡ Βιολογία. Σχεδόν ὅλα τα παραδείγματα που φέρνει ὁ φιλόσοφος ἀντλούνται ἀπὸ τὴν ἔμβια φύση: γίνεται ἀναφορά στα σχήματα τῶν δοντιῶν που εἶναι ὅπως εἶναι για να εξυπηρετοῦν τὴν πρόσληψη καὶ τὴν ἐπεξεργασία τῶν τροφῶν στις στοχευμένες ἐνέργειες μυρμηγκιῶν καὶ μελισσῶν για τὴν ἐπιβίωση τῆς κοινότητάς τους, στὴν ὑπαρξη καὶ λειτουργία τῶν φύλλων χάριν τῶν καρπῶν. Βασίζεται, λοιπόν, ὁ

Αριστοτέλης στη Βιολογία και επεκτείνει το τελολογικό ερμηνευτικό μοντέλο του και σε άλλα πεδία φυσικών επιστημών.

Βέβαια πρέπει να παρατηρήσουμε ότι ο Αριστοτέλης αναγνωρίζει την ιδιότητα του «πολιτικού» και σε κάποια αγελαία ζώα με την έννοια ότι αναλαμβάνουν και διεκπεραιώνουν όλα μαζί μια κοινή δραστηριότητα χωρίς όμως να διαθέτουν έναρθρο λόγο και λογική σκέψη όπως ο άνθρωπος. Έτσι στο έργο του «περί τὰ ζῶα ἱστορίαι» μνημονεύει ως πολιτικά ζώα, εκτός από τον άνθρωπο, τη μέλισσα, τη σφήκα, το μυρμήγκι και τον γερανό. Στην περίπτωση αυτών των ζώων, το επίθετο «πολιτικός» χρησιμοποιείται για να δηλώσει μια απλούστερη διαδικασία συμμετοχής σε κοινές δραστηριότητες, ενώ όταν αναφέρεται στον άνθρωπο, το σημασιολογικό περιεχόμενο του επιθέτου «πολιτικός» διευρύνεται και δηλώνει πιο πολύπλοκες κοινωνικές διαδικασίες. Αυτό εκφράζεται και από το ποσοτικό επίρρημα συγκριτικού βαθμού «περισσότερο», στη πρώτη πρόταση της ενότητας, όπου γίνεται η σύγκρισή του.

Έτσι λοιπόν ο άνθρωπος, έχει την δυνατότητα του λόγου που τον κάνει να ξεχωρίζει από τα άλλα αγελαία ζώα. Η λέξη λόγος χρησιμοποιείται για να δηλωθούν α ξεχωριστες μεταξύ τους η λογική (ως ιδιαίτερο γνώρισμα του ανθρώπου και ως διανοητική δραστηριότητα) και η γλώσσα (ως σύστημα σημείων και ως συγκεκριμένη έκφραση). Στο συγκεκριμένο χωρίο ο λόγος αντιδιαστέλλεται ως προς την φωνή και συνεπώς έχει ενισχυμένη τη σημασία της γλώσσας (χωρίς να χάνεται βέβαια η σημασία της ανθρώπινης λογικής). Επομένως, η δημιουργία πόλεων οφείλεται στο γεγονός ότι ο άνθρωπος, μόνος αυτός, έχει την ικανότητα του λόγου. Αν δεν υπήρχε ο λόγος, δε θα γινόταν αντιληπτό το ωφέλιμο και το βλαβερό και τ' άλλα παρόμοια (ό δὲ λόγος ... πόλιν).

B2. Σύμφωνα με τον Επίκτητο ο άνθρωπος διαθέτει προαίρεση, δηλαδή ελεύθερη βούληση («ἔχων κυριώτερον προαιρέσεως») που συνιστά και το πιο σημαντικό στοιχείο του, τον λόγο που είναι η ειδοποιός διαφορά του από τα ζώα («τίνων κεχώρισαι κατά λόγον»), καθώς και η ιδιότητα του πολίτη του κόσμου, ως μέρος αυτού όχι υπηρετικό αλλά ηγετικό («επί τούτοις... προηγουμένων»). Εδώ οι μαθητές θα μπορούσαν να δώσουν τις ερμηνείες της προαίρεσης και του λόγου από τον φάκελο υλικού στις σελίδες 186 και 187 ως βασικών χαρακτηριστικών της ανθρώπινης φύσης.

Στην εποχή του Επίκτητου ασφαλώς δεν υπήρχε κάποιο παγκόσμιο κράτος, ώστε η έννοια του πολίτη να έχει κυριολεκτική σημασία και ο κόσμος εννοείται με στωϊκή σημασία, ως ένα ενιαίο σύνολο που

διέπεται από το φυσικό νόμο και τη λογικότητα. Η έννοια του κοσμοπολίτη θα ξαναχρησιμοποιηθεί ιδιαίτερα από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα σε ένα ολοένα περισσότερο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον (φάκελος υλικού σελ. 186). Ο Επίκτητος δε θεωρεί τον άνθρωπο ως ένα απλό μέρος του κόσμου αλλά ένα από τα ηγεμονικά μέρη του («έν τῶν προηγουμένων») Με αυτό εννοεί ότι ο ρόλος του στον κόσμο είναι ιεραρχικά ανώτατος, είναι ηγέτης, αρχηγός και όχι υπηρέτης. Έτσι μπορεί με τη βοήθεια του λόγου να αποκτήσει κοσμοπολίτικη συνείδηση και να αντιληφθεί ότι βρίσκεται στο κέντρο του κόσμου.

Παράλληλα, ο πολίτης θα κατακτήσει την ευδαιμονία μόνο αν κατανοήσει την κοσμική τάξη και τη θεία πρόνοια. Αυτό που κινεί τον κόσμο είναι η πρόνοια η ειμαρμένη – είναι η απαραβίαστη τάξη του κόσμου, μια λογική και συνεκτική δύναμη, ο ίδιος ο λόγος. Όλα γίνονται σύμφωνα με αυτήν που κάνει όλα τα πράγματα να είναι ενωμένα σε παγκόσμια συμπάθεια. Οι Στωικοί την ονομάζουν θεό ή και Δία: η διακυβέρνηση του κόσμου είναι η έκφραση θείου, ελλόγου νόμου (φάκελος υλικού σελ.187).

Με το ρητορικό ερώτημα («τίς οὖν ἐπαγγελία πολίτου;») επιτρέπεται στο φιλόσοφο να εκθέσει την αποστολή του ανθρώπου ως πολίτη του κόσμου, συντείνοντας στην οργάνωση του λόγου και προσελκύοντας το ενδιαφέρον του αναγνώστη που καλείται να προβληματιστεί για τα βασικά χαρακτηριστικά του ανθρώπου. Ο Επίκτητος επιχειρώντας να δώσει απάντηση σε αυτό το ερώτημα διατυπώνει την άποψη ότι ο άνθρωπος οφείλει να μην προτάσσει το προσωπικό του συμφέρον και να μην αποφασίζει για τίποτα σαν να ήταν αποκομμένος από την ολότητα. Πρέπει να συνειδητοποιήσει πως δεν είναι ανεξάρτητος, αλλά αντίθετα εντάσσεται σε μία παγκόσμια κοινότητα αποτελώντας οργανικό τμήμα της («μηδὲν ἔχειν ἰδία συμφέρον... ἀπόλυτον»). Στη συνέχεια με τη χρήση παρομοίωσης («ὥσπερ ἄν... ἐπὶ τὸ ὅλον») ο Επίκτητος παρουσιάζει τη σχέση που έχει το χέρι ή το πόδι ως μέρος του σώματος με το σύνολο του σώματος αναλογικά με τη σχέση που έχει ο άνθρωπος ως μέρος του κόσμου με το σύνολο του κόσμου. Τα μέρη αυτά, αν και επιτελούν πολλές διαφορετικές μεταξύ τους λειτουργίες, αλληλοεξαρτώνται και συνεργάζονται. Παρόμοια και ο άνθρωπος αποκτώντας συνείδηση της θέσης του

μέσα στον κόσμο, οφείλει να ενεργεί συντονίζοντας τις ορέξεις-επιθυμίες του («ώρμησαν ή ώρέχθησαν») και τις προτεραιότητές του με τον κοσμικό λόγο και ανάγοντας οτιδήποτε επιλέγει και πράττει στο σύνολο. Συνεπώς, ο άνθρωπος δεν ενεργεί βάσει προσωπικού συμφέροντος αλλά ανάγει τις επιθυμίες του στο συμφέρον του συνόλου. Ενδεικτικά, οι μαθητές ως γλωσσικό στοιχείο θα μπορούσαν να αξιοποιήσουν τη χρήση προτροπτικής προστακτικής («σκέψαι») σε β' ενικό πρόσωπο, καθώς ο Επίκτητος στοχάζεται αφηρημένα και απρόσωπα αλλά απευθύνει τις προτροπές του άμεσα σε ένα πρόσωπο.

- B3.** 1→ δ
2→ α
3→ ε
4→ β
5→ στ

Περισσεύει το γ.

B4. α.

1	ε
2	δ
3	ζ
4	β
5	α
6	στ

περισσεύει το γ

- B4.β** «ἀδούλευτον»: Καθώς ήταν αδούλευτος, δεν άντεξε τη σκληρή εργασία
«προηγούμενων»: Τα δύο προηγούμενα χρόνια απουσίαζε στο εξωτερικό για σπουδές.

- B5.** Σύμφωνα με τον Παπανούτσο, η προαίρεση και η βούληση είναι έννοιες αλληλένδετες (η βούληση προϋποθέτει τη προαίρεση) («όπου ...βούληση»). Η προαίρεση δεν χαρακτηρίζει όλες τις ανθρώπινες πράξεις αφού πολλές από αυτές γίνονται επιπόλαια χωρίς σκέψη, συχνά αυτοματοποιημένα με έναν μηχανικό τρόπο λόγω συνήθειας και εθισμού, («πρωτον... κοινωνικός εθισμός»).

Με βάση το παραπάνω μόνο στον άνθρωπο υπάρχει η δυνατότητα της βούλησης γιατί μόνο ο άνθρωπος, σε αντίθεση με τα άλλα ζώα διαθέτει την προαίρεση, δηλαδή τη δυνατότητα της ελεύθερης λογικής επιλογής, η οποία βασίζεται στη λογική.

Κοινά στοιχεία παρουσιάζει και η άποψη του Επίκτητου στο κείμενο αναφοράς για την έννοια της «προαιρέσεως». Ο Επίκτητος πιστεύει ότι ένα από τα πλέον ουσιώδη στοιχεία της ανθρώπινης ύπαρξης είναι η προαιρέσις, την οποία θεωρεί ως το κυριότερο στοιχείο του ανθρώπου, καθώς είναι σύμφυτη με την ελευθερία του.

Η προαιρέσις είναι ένας σημαντικός όρος της αρχαίας ηθικής φιλοσοφίας, κεντρικός στον Αριστοτέλη και σε Στωικούς, όπως ο Επίκτητος. Εκτός από τη γενική σημασία της προτίμησης, στον Επίκτητο σημαίνει την ελεύθερη βούληση, την ελεύθερη στοχαστική επιλογή ενεργειών που συγκροτεί τον ηθικό χαρακτήρα του ανθρώπου. Είναι κυρίως μία κρίση, η έλλογη ικανότητα να επιλέγουμε και να αποβλέπουμε στα αποτελέσματα των πράξεών μας. Προϋπόθεση για την προαιρέσις είναι η διαίρεσις των πραγμάτων σε αυτά που εξαρτώνται από εμάς (τά ἐφ' ἡμῖν) και σε αυτά που βρίσκονται πέρα από τις δυνάμεις μας (τά ἀπροαίρετα, τά οὐκ ἐφ' ἡμῖν) και είναι αδιάφορα για εμάς και την επίτευξη της ευδαιμονίας (φάκελος υλικού, σελ.186).

Επομένως, η έννοια της προαιρέσεως συνδέεται με τον λόγον (= ικανότητα λογικής σκέψης και ομιλίας)- τη βασική ιδιότητα που διακρίνει τον άνθρωπο από τα άλλα ζώα. Ο άνθρωπος, χάρη στην ικανότητα της λογικής σκέψης και ανάλυσης, της σύλληψης εννοιών και της διαμόρφωσης ηθικών αποφάσεων, καταξιώνεται ως ηθικό ον, διότι μπορεί να διακρίνει το καλό και το κακό και να πράττει και να αποφασίζει αυτόβουλα. Η θεωρία του Επίκτητου για την προαιρέση προέρχεται από την προηγούμενη φιλοσοφία και είναι συγγενής με τη θέση του Αριστοτέλη, ο οποίος θεωρεί την προαιρέση κύριο στοιχείο της αρετής και του ήθους. Τα βασικά στοιχεία της προαιρέσεως στη σκέψη του Επίκτητου, δηλαδή η ελεύθερη βούληση και η συνειδητή έλλογη επιλογή, έχουν αριστοτελική προέλευση.

Η προαιρέσις είναι το μόνο στοιχείο του ανθρώπου που δεν υποτάσσεται σε κάποιο άλλο (ἀδούλευτον καὶ ἀνυπότακτον), ενώ τα άλλα στοιχεία της είναι «υποταγμένα» σε αυτή, δηλαδή είναι αξιολογικά κατώτερα και εξαρτώμενα από αυτήν. Ο φιλόσοφος αναγνωρίζει

στην προαίρεσιν ηγετικό, καθοδηγητικό ρόλο στον ανθρώπινο βίο και τη συνδέει με την ελευθερία, τη βασική ιδιότητα του ανθρώπινου όντος. Θα πρέπει να προσθέσουμε ότι ο Επίκτητος αναγνωρίζει πως η προαίρεση δίνει ηθικό περιεχόμενο στις πράξεις μας και δεν παραχωρείται από κάποια εξωτερική προς τον άνθρωπο δύναμη, ώστε να μπορεί κάποιος παράγοντας να την αφαιρέσει.

ΟΡΟΣΗΜΟ

ΑΔΙΔΑΚΤΟ

ΘΕΜΑ Γ

Γ1. Γιατί εμείς, αν πετύχουμε δανεισμό, μπορούμε να προσελκύσουμε με μεγαλύτερη αμοιβή τους ξένους πεζοναύτες τους. Γιατί η δύναμη των Αθηναίων είναι αυτή που μπορεί να αγοραστεί περισσότερο παρά είναι δική τους· ενώ από την άλλη, η δική μας θα μπορούσε πολύ λιγότερο να πάθει αυτό, επειδή στηρίζεται στα σώματα περισσότερο παρά στα χρήματα.

Γ2. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα, στη συνέλευση της Πελοποννησιακής Συμμαχίας οι Κορίνθιοι αναφέρουν τους λόγους για τους οποίους οι Πελοποννήσιοι θα επικρατήσουν των Αθηναίων στην πολεμική αναμέτρηση. Αρχικά, υποστηρίζουν ότι υπερέχουν αριθμητικά «πλήθει» και διαθέτουν πολεμική εμπειρία «ἐμπειρία πολεμικῆ». Επίσης, τονίζουν ότι είναι πρόθυμοι να εκτελέσουν όλες τις διαταγές «πάντας ἔς τὰ... ἰόντας». Επιπλέον, θα εξοπλίσουν το ναυτικό τους, στο οποίο υπερισχύουν ως τώρα οι Αθηναίοι, με την παρουσία που έχει ο καθένας χωριστά και με τα χρήματα που προέρχονται από τους Δελφούς και την Ολυμπία «ναυτικόν... Ὀλυμπία χρημάτων». Λαμβάνοντας αυτήν την οικονομική ενίσχυση θα έχουν και οι Πελοποννήσιοι τη δυνατότητα να προσλάβουν μισθοφόρους πεζοναύτες «τούς ξένους αὐτῶν ναυβάτας», ώστε να ανταγωνιστούν τη δύναμη των Αθηναίων «δάνεισμα γάρ... ναυβάτας». Τέλος, η δική τους δύναμη στηρίζεται περισσότερο στους στρατιώτες παρά στο χρήμα, στο οποίο στηρίζεται η Αθηναϊκή δύναμη «ἢ δὲ ἡμετέρα... ἢ τοῖς χρήμασιν».

Γ3α. Ἐγὼ δὲ νῦν καὶ ἀδικούμενος τοὺς πολέμους ἐγείρω.

Γ3β. ἄμυναι

κατάθου

ἐπικράτησον

πρόσχες

πλείονα / πλείω και πλέονα / πλέω

Γ4.α. ἔχοντες: επιρρηματική αιτιολογική μετοχή, συνημμένη στο ἡμεῖς που λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο ἐγείρομεν.

ἐπικρατῆσαι: τελικό απαρέμφατο ως υποκείμενο στην απρόσωπη έκφραση εἰκὸς ἐστὶ, αναγκαστική ετεροπροσωπία.

πλήθει: επιρρηματικός προσδιορισμός, δοτική της αναφοράς στο προύχοντας.

μισθῶ: επιρρηματικός προσδιορισμός, δοτική του μέσου στο ὑπολαβεῖν.

ναυβάτας: αντικείμενο στο ὑπολαβεῖν.

ἢ οἰκεία: β' όρος σύγκρισης από το επίρρημα συγκριτικού βαθμού μάλλον.

Γ4.β. Οἱ Κορίνθιοι ἔλεγον (αὐτοί) δέ τότε καὶ ἀδικούμενοι τὸν πόλεμον ἐγείρουν.

ΟΡΟΣΗΜΟ